

Salvador Dalí fotografiat amb la Unió Esportiva Figueres sota la cúpula del seu Museu. Foto cedida per l'ex-president de l'entitat Antoni Pagès.

Dalí, el futbol i la Unió Esportiva Figueres

**XAVIER JIMÉNEZ
JOSEP PLAYÀ I MASET**

El periodista Carles Sentís ha explicat l'anècdota que visqué a París el dia que Salvador Dalí hi presentava el llibre "Dalí de Gala". El pintor estava rodejat per les càmeres de televisió i pels flashos dels fotògrafs i en veure'l, cridà: "Tot sigui pel Sport". Sentís, sorprès, li preguntà: "Per l'esport?". I Dalí contestà: "No, vull dir pel Casino Sport de Figueres. Allà

et llegeixen, a tu, i ja saps com és de difícil ser admès al Sport".

Aquest breu diàleg, a part de ressaltar el costum de Dalí de fer sortir la seva ciutat en qualsevol escenari, reflecteix quina ha estat la seva relació amb el món de l'esport. Dalí s'ha arreglerat amb tants i tants intel·lectuals que prefereixen observar-lo més que practicar-lo. El seu interès a Figueres no era la Unió Esportiva, sinó saber el que deien i pensaven els contertulians del Casino Sport, entre els quals sempre hi va haver el seu pare.

L'ascens enguany de la Unió Esportiva Figueres a la segona divisió A de futbol ha tornat a desplaçar els mitjans de comunicació fins a la capital de l'Alt Empordà, però aquest cop sense passar per la Torre Galatea. Encara que algun diari esportiu aprofità l'ocasió per retratar la plantilla sota la cúpula del Museu Dalí, a ningú no se li ha acudit de relacionar Dalí amb aquest club, potser perquè és sabut que el pintor era un assidu a les places de braus, però mai no se'l recorda en cap camp de futbol.

"Retrat de Joan M. Torres", oli de S. Dalí del 1921. Museu d'Art Modern de Barcelona.

La Unió del 1919

El 13 d'abril del 1919 va nèixer la "Unió Sportiva Figueres", fruit de la fusió de dos petits clubs d'aficionats. La nova entitat es federà el mes de setembre següent¹ i l'Ajuntament li cedí un terreny situat darrera de l'Institut i conegut com "l'horta de l'Institut" o "l'horta dels Frares", perquè aquell edifici havia estat un convent. Actualment en aquest terreny hi ha el grup escolar Sant Pau.

Els primers afectats van ser els alumnes de l'Institut de Segona Ensenyança, que solien utilitzar aquest pati per anar-hi a jugar. Salvador Dalí i Domènech tenia aleshores quinze anys, estava fent el batxillerat i començava a ser conegut entre els amics i familiars pels seus dots artístics. En canvi, els companys de curs no el recorden pas com a esportista. Llavors als baixos de l'Institut hi havia un gimnàs, però la porta que donava al pati del darrere solia estar tancada. Quan els alumnes tenien ganes de jugar a aquell esport anglès que s'estava posant de moda, saltaven per la finestra del gimnàs a l'horta dels Frares,

encara amb uns fruiters al mig. Un company de l'època ens ha comentat que "en Dalí era poc hàbil, solia jugar pel mig del camp i no corria gaire". Hi ha qui recorda que el solien col·locar de porter. L'interrogant l'hem traspassat al mateix Dalí, a través del seu amic Antoni Pichot, el qual ens ha contestat: "He preguntat al Dalí si havia jugat a futbol amb el Figueres i m'ha dit: No recordo si va ser amb el Figueres, però si que recordo que havia fet de porter".

Aquell mateix agost del 1919 havia sortit el primer número de "El Senyó Pancraci", una revista de caire humorístic dirigida pel professor d'Institut Josep Soler i Grau. El jove Dalí era admès a les reunions que l'equip redactor feia al carrer de la Muralla, nº 4, i li deixaren que decorés al seu gust les parets del pis, encara que malauradament avui aquells frescos ja no es conserven. L'humor d'aquell grup de joves intel·lectuals no podia passar per alt aquell nou fenomen esportiu. En el primer número, a la secció "Físiques", apareixia un article titulat "Pilota i crossa". El subtítol deia: "Primer equip d'Unió Es-

portiva bat el Reserva per 6 a 1 goals". I començava així: Entrem al camp, i un sol roent com brasa de foc ens dóna a comprendre que estaríem millor en remull en alguna de les nostres platges que no pas veient jugar foot-ball. Així ho deu entendre el públic que no assisteix al camp. Els equipers es presenten heroics i disposats. Ja se'n necessita d'heroisme per a jugar sota el repetell de sol que aploma! Ço que de primer fruim és d'un variat assortit de samarretes de tots colors (...)" Una opinió semblant devia tenir el jove Dalí, que el mes d'agost es trobava amb la seva família a Cadaqués.

Durant la temporada 1920-21, la segona de la Unió Esportiva Figueres, Joan Maria Torres i Jaume Miravittles, companys de curs de Salvador Dalí i dos dels seus millors amics, comencen a entrenar-se amb el primer equip. Miravittles, concretament, debutà per les Fires del 1921 com a davanter de la Unió en un partit amistós. És la temporada 1921-22, que coincideix amb el darrer curs de batxillerat a l'Institut dels amics Dalí, Torres i Miravittles, quan aquests dos darrers passen a

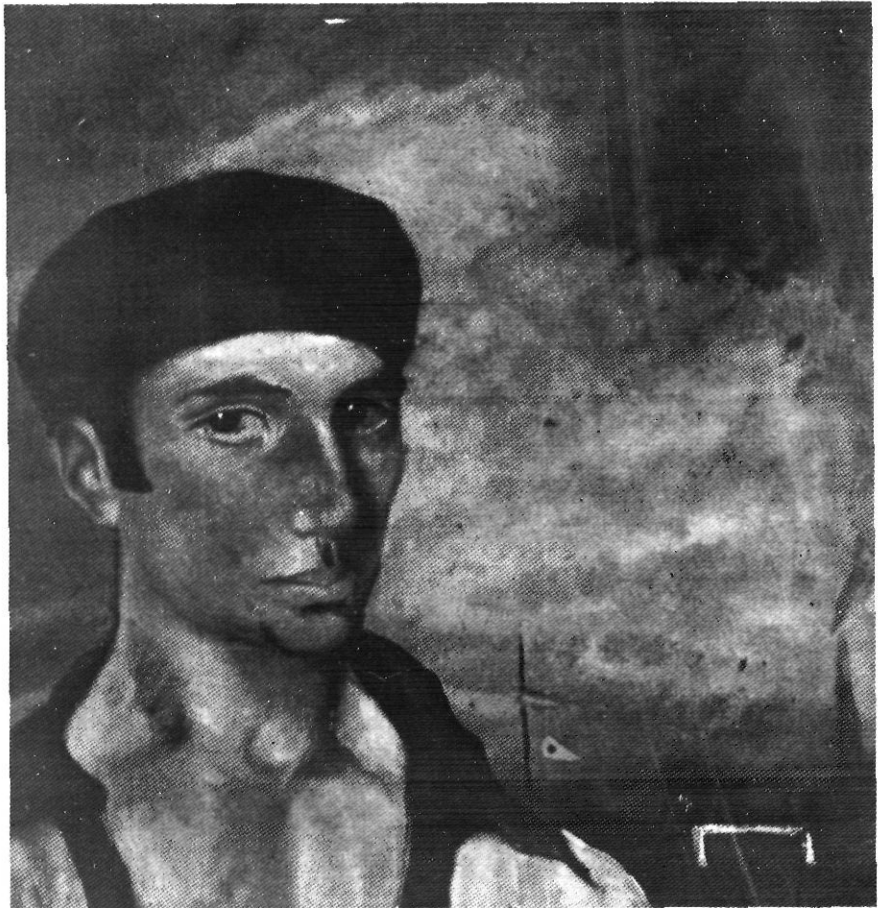
formar part del primer equip. El setmanari "La Veu de l'Empordà" va fer de Miravittles la següent valoració: "Ha fet una temporada brillantíssima, essent, junt amb Prats i Colls, el que més ha demostrat el seu saber. De tècnica gairebé perfecta i de valor reconeguda ha sabut escalonar el lloc de bon jugador en la primera temporada en què ha pres part. Contendé en 55 partits". L'actuació de Torres fou més discreta, si la jutgem pel comentari que se li dedicà: "Del reserva. Sempre que ha jugat ha defensat son lloc ben dignament. Ha jugat 6 partits". La temporada següent Miravittles formà part també de l'equip que es proclamà campió provincial; en canvi en Torres, que havia anat a estudiar a Barcelona, ja no jugà. Aquella mateixa tardor del 1922, Salvador Dalí havia marxat a Madrid, per estudiar a l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando.

És, doncs, abans del 1923 quan cal suposar que Dalí, tot i no ser gaire donat al futbol, va seguir-lo a través dels seus dos amics. Dues persones més ben apreciades per ell tenien una relació amb la Unió. És el cas del pintor Josep Bonaterra i del violoncel·lista Ricard Pichot, els quals foren presidents del club figuerenc durant els anys 20. Bonaterra va ser una de les persones que contribuïren perquè l'horta de l'Institut es pogués arranjar com a camp de futbol i l'any 22, quan ja era president, participà en una exposició col·lectiva de pintura per les Fires en la qual també era present en Dalí. Curiosament, fou el seu fill, Alexandre Bonaterra, el qui l'any 1950 projectà el camp del Far, on fins ara ha jugat el Figueres. I aquest mateix arquitecte participà en el remodelatge de l'antic teatre municipal per convertir-lo en el Museu Dalí. Pel que fa a Ricard Pichot, aquest, com tota la seva família, tenia molta relació amb els Dalí i un dels primers olis del jove Salvador va ser el "Retrat del violoncel·lista Ricard Pichot", el 1920. El seu fill Antoni, avui fidel acompanyant de Dalí, recorda que el seu pare era molt aficionat al futbol i que fou el cinquè president del Figueres. "A mi, quan era petit —ens diu Antoni Pichot— el meu pare em parlava sovint de la Unió, de quan li pagaven cinc duros a en Jordà, que era un dels millors jugadors de l'època i que ja els el volia fixar el Barça".

Amb tots aquests antecedents, hauria estat sorprenent que el tema futbolístic no aparegués en els qua-

Alumnes de l'Institut de Figueres del curs 1920-21. El primer per dalt, a l'esquerra, és Joan M. Torres. Al seu costat, amb guants negres i un barret a la mà, Salvador Dalí.

"Retrat de Jaume Miravittles", oli de S. Dalí del 1921.

dres de Dalí d'aquells anys. No és així en les obres més conegudes, però hem pogut trobar almenys cinc quadres pintats entre el 1920 i el 1923 que hi fan referència.

Retrat de Joan M. Torres

Al Museu d'Art Modern de Barcelona hi ha exposat un quadre de Dalí amb aquesta explicació: "Retrat de Josep M. Torres (cap al 1920). Oli sobre tela. Adquisició: 1948". Es tracta d'un oli de 49'5x39'5 cm. que ha estat reproduït també als llibres de Luis Romero, Robert Descharnes, Reynolds Morse, Rodríguez Aguilera i Gómez de Liaño i el catàleg de les exposicions antològiques de Madrid i Barcelona del 1983, on fou exposat; i tots donen per vàlides aquestes dades.

Familiars del desaparegut Joan M. Torres han confirmat que aquest és el seu retrat i que per un error s'ha confós el seu nom. Torres era molt amic de Dalí, amb el qual apareix retratat al seu costat en una fotografia de tots els estudiants de l'Institut, el 1921. El pintor, recordant l'afició futbolística de Joan M. Torres, li va col·locar en aquest

retrat l'escut de la Unió a la solapa de l'americana. Cap dels germans Torres no es deia Josep Maria i l'únic que jugà a futbol era en Carles, però ho féu quan emigrà a Amèrica, amb el Cienfuegos de Mèxic.

Segurament el quadre tampoc no és del 1920, quan Torres només tenia 14 anys i encara no jugava amb la Unió, sinó més aviat de finals del 1921. Aquest quadre va ser exposat a la col·lectiva que tingué lloc entre el 2 i el 16 de juliol del 1922 al Casino Menestral de Figueres (nº 14 o 16 del catàleg, ambdós amb el nom de "Retrat").

Joan M. Torres anà a estudiar a Barcelona a l'octubre del 1922, però en tornar per Nadal a casa caigué malalt de tifus. El setmanari "Empordà Federal" del 13 de gener del 1923 publicava aquesta notícia: "En la plena florida dels disset anys, víctima d'una traïdora infecció portada de Barcelona, on feia els seus estudis, ha mort el jove esportman en Joan Torres i Darnis. La seva innata simpatia, l'afabilitat del seu tracte palesa en la seva constant actuació futbolística, en la qual s'havia fet remarcar avantatjosament, faran que la seva mort sia sentida per tots els qui tingueren la

sort de tractar-lo". En produir-se la mort, aquell retrat es trobava a casa seva, perquè en Dalí li havia regalat. A la família mai no els agradà gaire, perquè consideraven que no afavoria gens el seu fill, i a més aquells tons negrosos del seu rostre van fer exclamar a la mare que semblaven ja un trist presagi. Després de l'òbit, la tela fou enrotllada i anà a parar al fons d'un armari. Allà es va quedar durant vint-i-cinc anys, fins que el pintor Ramon Reig, amic d'infància de Dalí, que sabia de la seva existència, demanà a Pelai Torres, el germà que l'havia heretat, que si no en feia res el donés a un Museu. I així fou com per una quantitat no superior a les cinc mil pessetes el quadre passà al Museu d'Art Modern de Barcelona. I amb ell l'oli titulat "Cala Nans", que es troba al seu revés i que l'autor no devia valorar gaire.

Dos retrats de Miravittles

Entre el 28 de febrer i el 6 d'abril del 1982, els japonesos van poder admirar en la retrospectiva sobre Salvador Dalí celebrada al Museu d'Art Isetan de Tokyo dos quadres

(números 2 i 3 del catàleg, pràcticament desconeguts, titulats: "Retrat d'un amic de Dalí com a futbolista". Es tractava de dos olis sobre fusta de 38,5x35,5 cm. i de 103x38,5 cm. que apareixien datats com del 1921-22.

En una de les darreres entrevistes a l'escriptor i periodista Jaume Miravittles², aquest reconeixia ser la persona retratada en els dos olis, que havien estat a més de la seva propietat, si bé en aquells moments el de dimensions més àmplies havia passat a altres mans. Miravittles afegia que els quadres eren del 1923. Afirmava també que la xemeneia fumejant que apareix en el fons del quadre més petit era inventada per Dalí, per recordar les afinitats obreristes que llavors tenien. Aquesta versió és negada per altres persones que diuen que aquells anys hi havia més d'una xemeneia de fàbrica a Figueres i fins i tot a prop del camp de futbol de l'Institut. No sembla lògic tampoc que el quadre sigui del 1923, quan Dalí ja era a Madrid, oi més si veiem les semblances entre el rostre de perfil de Miravittles i el del quadre de Torres. Sembla més oportú creure que eren de la mateixa època, possiblement de principis de la temporada 1921-22, quan tots dos debutaren en la Unió. És possible també que un d'aquests quadres —podria ser el més petit, que sembla més acabat— fos exposat a l'esmentada exposició del Casino de Figueres de juliol del 1922.

El que és segur és que els dos retrats corresponen a Jaume Miravittles. Alguns dels trets que caracteritzaven el jove futbolista figuerenc eren la seva camiseta espitregada i el cabell molt morè i abundant, tal com apareix al quadre i com es pot veure també en la fotografia de la U.E. Figueres feta davant la porta i la finestra de darrera l'Institut la temporada 1921-1922 i en la qual també surt en Torres.

Fires i futbolistes

La comissió de festes de Figueres encarregà a Dalí la confecció dels cartells anunciadors de les fires del 1921³. El seu disseny provocà controvèrsies a la premsa local, però tingueren un gran ressò⁴. Això probablement és el que mogué Joaquim Serra, professor que fou de l'Institut i bon amic de joventut de Dalí, a demanar-li l'any següent que fes per a la impremta

"Retrat de Miravittles, oli de S. Dalí del 1921.

Minerva, propietat del seu pare i on ell també hi treballava, un quadre que serviria per a la portada d'un programa de fires de 1922, amb finalitats publicitàries. Llavors era habitual que es fessin programes particulars on s'anunciaven els actes de fires enmig dels anuncis.

Dalí va pintar un quadre al tremp d'uns 20 x 55 cm aproximadament que fou reproduït en el programa de fires amb un format molt reduït. És gairebé segur que es correspon amb el quadre titulat «La Fira» que Dalí exposà també al Casino de Figueres a principis d'estiu del 1922 (nº 9 del catàleg). Fou adquirit per Joaquim Serra, el qual durant molts anys el tingué exposat al seu pis de la plaça de l'Ajuntament. En morir ell, l'heretà un familiar, i actualment es troba a Barcelona.

Tal i com es pot apreciar en la portada del programa, en aquest tremp surten les figures de dos futbolistes (Torres i Miravittles?). Un d'ells sembla perseguir una noia que es tapa la cara amb un ventall i se'l distingeix únicament per les calces curtes i una genollera. Al seu costat hi ha un altre futbolista que duu la camiseta amb els colors de la Unió.

Els partits de futbol s'havien incorporat des del primer moment a les Fires i contribuïren a reforçar aquesta imatge de color i d'aigua-barreig de gent que Dalí plasmà en el seu tremp⁵.

Hi ha encara un altre quadre anterior, o millor dit, preparatori d'aquest, en el qual també apareix la figura d'un futbolista. És un tremp sobre cartró, de 51'9 x 74'8 cm, que es troba al Museu Dalí catalogat «sense títol» i datat «probablement els anys 21 al 23». S'hi repeteixen alguns dels elements i figures de l'altre quadre i al mig es veu també un futbolista amb la camiseta de la Unió i una bufanda que li penja del coll. Com en l'altre quadre, sembla també que vagi al darrera d'unes noies, una de les quals té un ventall a la mà.

Aquest quadre, que forma part de la donació feta per en Dalí a l'Ajuntament de Figueres, es troba al magatzem del Teatre-Museu i està pintat per l'altre costat del cartró. «Festa a l'ermita de Sant Sebastià» (de Cadaqués) és el títol de la pintura del revés, que sembla molt més acabada. Aquest quadre va ser portat a un concurs-exposició per a estudiants celebrat entre el 16

i el 31 de gener del 1922 a les galeries Dalmau de Barcelona. Això indicaria que l'obra de l'altre costat, sobre les fires de Figueres, i el quadre que serví per al programa potser ja estaven fets a la fi del 1921 i no van pas ser un encàrrec de Joaquim Serra, sinó que aquest aprofità el que ja existia. Confirmaria també aquesta hipòtesi el fet que algunes de les figures i temes que hi apareixen són propis de la producció de 1920-21.

Dalí s'allunya de Figueres

Quan Salvador Dalí se'n va a estudiar a Madrid, la ciutat perd un artista que en els darrers anys havia participat intensament en la seva vida cultural. Allunyat de Figueres i retirats els seus dos amics de la pràctica del futbol, l'interès de Dalí envers la Unió desapareixerà.

De manera fortuïta, es tornarà a relacionar amb futbolistes pel juliol del 1927. «Aquell estiu passaven una temporada a Cadaqués alguns dels més famosos jugadors del Barcelona. Aquest equip en aquell moment estava en el seu apogeu i els seus jugadors eren considerats

Equip de la Unió Esportiva Figueres durant la temporada 21-22 al camp de l'Horta de l'Institut. El quart per l'esquerra, dret, és Jaume Miravittles. El primer dels asseguts, a la dreta, és Joan M. Torres.

Portada d'un programa de Fires del 1922 amb la reproducció d'un quadre de S. Dalí.

Quadre de S. Dalí sobre la Fira de Figueres del 1921 que es troba al seu Museu de Figueres.

Dibuix de S. Dalí que donà per ajudar econòmicament a l'equip del Sant Andreu al 1977 i que després serví de pòster del Mundial del 1982.

com autèntics herois: Samitier, Zamora, Piera, Sagi-Barba, entre altres, a més del seu entrenador, Forns, la filla del qual, Mercedes, agradava molt al meu germà, que l'anomenava «la Picasso» perquè tenia «unes faccions molt fortes i picassianes». És el relat que en fa la germana del pintor, Anna Maria Dalí⁶. La relació la mantingueren sobretot amb el jugador Emili Sagi-Barba⁷, que es féu molt amic dels germans Dalí i del poeta Federico García Lorca i el guitarrista Regino Sáinz de la Maza, que es trobaven convidats a Es Llané, la residència d'estiu de la família Dalí.

Però en tots els anys posteriors és difícil trobar alguna relació de Dalí amb el món futbolístic. L'any 1943, sent als Estats Units, pintà el quadre «Poesia d'Amèrica», en què surten un negre i un blanc que semblen dos jugadors de beisbol (el futbol americà). Vint-i-cinc anys més tard pinta «L'atleta còsmic», amb el tema clàssic del llançador de disc, que precisament ara serveix per a la promoció de la candidatura olímpica de Barcelona. Amb motiu del 75è aniversari del Barça, acceptà de participar amb un treball en una carpeta commemorativa. Enguany deixarà exposar el quadre «Poesia

d'Amèrica» en la Biennial d'Art d'aquest club. L'any 1977, quan el club del Sant Andreu passava greus dificultats econòmiques, Dalí els regalà una aquarel·la perquè fos subhastada. Aquesta obra seria després utilitzada com a pòster del Mundial de futbol del 1982 celebrat a Espanya.

L'any 1974, essent president de la Unió Esportiva Figueres Antoni Pagès, la directiva decidí fer un homenatge a Dalí. Van mantenir una conversa a Portlligat en la qual l'acord semblava possible, però les negociacions posteriors amb el seu secretari, Enric Sabater, que sembla que incloïen la possibilitat que el pintor dedicés un quadre al club, no fructificaren. La temporada següent demanaren a Dalí de fer-se unes fotografies amb la plantilla al seu Museu i ell hi accedí. En veure Dalí el president de la Unió, i recordant potser el seu esperit empordanès, mai oblidat, li engaltà: «I aquell homenatge que m'havíeu promès?»

Xavier Jiménez i Josep Playà són periodistes.

NOTES

1. Josep M. Bernils. «50 años de la U.D. Figueras». Figueras, 1969, p. 2.
2. «Jaume Miravittles». J.P. / X.J. Revista «Hora Nova». Figueras, 4 de juliol de 1984.
3. Són reproduïdes al llibre d'Anna Maria Dalí, «Salvador Dalí, visto por su hermana». Barcelona, 1983. Ed. Cotal, p. 159.
4. R. Santos Torroella, «Joan Subias i Salvador Dalí». Revista «L'Empordà». Figueras, 25/IV/1984.
5. Des de l'any 1922 aquest quadre no s'havia tornat a reproduir. Per a més dades sobre aquesta obra: J.P.M., «Dalí i les fires». «L'Empordà», Figueras, 24/VI/86.
6. Antonina Rodrigo, «García Lorca, el amigo de Catalunya». Ed. Edhasa. Barcelona, 1984, p. 124.
7. Aquest futbolista es deia en realitat Emili Sagi i Liñan, si bé agafà el cognom del seu pare, el famós baríton Emili Sagi-Barba. El futbolista era l'oncle d'Anna Sagi, que és actualment la muller de Ramon Pichot, germà de l'Antoni i fills ambdós del violoncellista Ricard Pichot.